

E szavakkal végzi Bodley Franciaországról írott munkáját melylyel, hogy Angliának sőt Franciaországnak is számos politikusa ért egyet ez angol tudós mélyreható, erős logikájú fejtegetéseivel, mutatja az a rendkívüli siker, melyet a munka mindenütt elért, a hol angolul olvasnak.

Ifj. Téglás Gábor.¹

Gróf Tolsztoj Leo: Mi a művészet?

Fordította *Hegedüs Pál* tanár. Szeged, 1899. Ára 3 korona.

Tolsztoj e művében nem a költő, nem is — mint a cím után várhatnók — az aesthetikus, hanem az evangelista, a népapostol nyilatkozik meg, a vallásánitók és próféták minden eszményiségével, lelkesedésével, jóakarásával, de egyúttal kizárólagosságával, egyoldalúságával és túlzásaival is. Apostoli szerepében, a mely az utóbbi években nála a költőt majdnem teljesen háttérbe szorította, annyira megy, a vallásos és népboldogító irányzat annyira erőt vesz rajta, hogy a saját költői működését is, mint *rossz művészetet*, két vallásos irányú elbeszélés kivételével, elítéli, elveti. Rossz művészet pedig szerinte minden művészet, melynek célja az élvezet, a szórakoztatás, mely a *szép* eszméjét akarja kifejezni, visszatükröztetni, mely nem az egész néphez, a nép valamennyi osztályához, hanem csak a műveltek, felvilágosodottak, előkelők osztályához szól, melynek üzése nagy előtanulmányt, nagy technikai ismeretet föltételez s gazdag javadalmazással van egybekötve, — tehát azt lehet mondani, az utóbbi századok egész művészete a renaissance-tól napjainkig, s a művészet minden ága: képzőművészet, zene, színművészet, költészet. Ellenben *jó, helyes irányú* művészet az, melynek célja az, hogy érzelmeket és pedig vallásos érzelmeket közvetítsen s ez úton az embereket egymással egyesítse, a keresztyénség nagy tanait: az egyetemes testvériséget és egyenlőséget közelebb vigye a megvalósulás felé, a melyhez tehát mindenki hozzáférhet, a melyet mindenki megérthet. Ilyenek a Genesis elbeszélései, a népdalok, népmondák, a zsoltárok, prófétaiák, az evangeliumi példázatok, az Ilias és Odyssea, ilyenek a középkor művészi alkotásai, az újkorból Dickens, Hugo, Dosztojewszky művei, Millet, Bastien-Lepage, Jules Breton s mások festményei. Ez az igazi művészet, mely kezdetben teljesen uralkodó volt, — mert az emberiség kezdetben a különféle művészi tevékenységnek csak egy részét látta, azokat a műalkotásokat, melyeknek céljuk vallási érzelmek közvetítése, — ma csaknem teljesen hiányzik; ma az emberiség legnemesebb érzelmeit kifejezni

¹ Az olyan ifjan elhunyt buzgó munkatársunknak utolsó irodalmi munkája ez a *szép* könyvismertetés, melyet halálos ágyán írt az „Erdélyi Múzeum” számára. Hirdesse ez is emlékezetét annak a korán ellobogott ifjú lángnak, melyhez annyi *szép* reménység fűződött.

törekvő, vagyis az élet vallásos felfogásából eredő művészet helyett oly művészethez jutottunk, melynek nincs egyéb célja, mint hogy az előkelők osztályának mentől nagyobb élvezetet szerezzen. E művészet, a vallásos felfogás elvetésével, végtelen változatos és mély tárgyak forrásától fosztotta meg magát; elvesztette alakjainak szépségét, affektálttá és homályossá, csinálttá és mesterkéltté lett. A valódi művészet az emberekre fejlettségüktől és műveltségüktől függetlenül hat; azt nem lehet tanítani, nem lehet magyarázni; itt a néző vagy hallgató a művészszel egybeolvad.

Látni való, hogy Tolsztoj az egész modern művészetből, mint pogány, rossz művészetből *tabula rasa*-t csinál, illetőleg szeretne csinálni; a mi az emberek szívét ezredévek óta bűvös erővel érintette, a mi az ó-kori görög s a mai művelt ember közt közös kapcsolatot létesített: a *szép kultusza*, — az borzalmat kelt Tolsztojban, azt szeretné kiírtani mindama műremekekkel együtt, a melyeket létesített, Shakespeare-től Ibsenig, Michel Angelotól Böcklinig, Goethétől Madáchig. S miért? azért, hogy a művészetet kizárólag a vallás szolgálatába állítsa, a vallásos eszme kifejezőjévé tegye! Ezért túltéve magát az emberiség több ezredéves fejlődésén, a művészetet oda akarná visszavinni, a hol az a kultúra kezdő fokain álló népeknél s főkép a theokratikus népeknél állott. Ezményképe e részben az ó-szövetségi zsidó nép és az őskeresztyénség, a melyeknél az egész élet s minden intézmény a vallás szolgálatában állott, hol a művészetnek csak anyyiban volt jogosultsága, a mennyiben a vallásos érzést, vallásos eszmét kifejezni segített. Ezek művészetéről veszi azt a meghatározást, hogy a művészet célja a vallásos érzés közlése, közvetítése, — s e meghatározását aztán minden kor és nép művészetére szeretné ráerőszakolni. Lám, a görögök, e par excellence művésznép, művészi felfogása, művészi érzéke már nem nyeri meg tetszését („a régi görögöknek általában igen dúrva művészi felfogást“ tulajdonít), mert náluk a művészet már nemcsak a vallásos érzés kifejezése volt, hanem ők egyúttal az erő, szépség és összhang kultuszát is belévittek művészi alkotásaikba! Látni való, hogy a Tolsztoj kiindulási pontja helytelen: a vallás és művészet keretei nem fedezik egymást, ha találkoznak is egymással, erősítik is egymást, de egymástól — legalább a mai fejlődési fokon — független, különálló tényezők s legfőlebb anyyit mondhatunk, hogy a művészetnek sohasem szabad a vallással ellentétbe jutnia!

Téves kiinduló pontja okozza, hogy Tolsztoj további okoskodásában is számos túlzással, tévedéssel találkozunk. Szerinte a művészet, ha csak a vallásra szorítkoznék, sokkal változatosabb lehetne, mint jelenben; szerinte a művészetet tanítani nem lehet, a művészeti oktatás csak művészi utánzásra tanít, valamint a papnevelő-intézetek vallási képmutatást szűlnék; a művészeti iskolák tönkre teszik az igazi művészi alkotáshoz szükséges képességet. Szerinte valamely műalkotásnak

csak akkor van becsé, ha az emberiséggel új érzelmeket közöl (tehát költők ne daloljatok többé tavaszról, szerelemről, festők ne fessetek többé madonnát vagy virágot!); szerinte a művészi alkotásokat nem lehet magyarázni, ha azok maguk nem értetik meg magukat, rossz művészeti alkotások, — a kritikára semmi szükség nincs; szerinte a magasabb osztályok művészete nem a művész belső ösztönéből születik; a nép époly joggal itéli el s tartja érthetetlennek a magasabb művészetet, mint mi a dekadensek, seccesionisták, symbolisták költői és művészi alkotásait. Valóban, ez állításokra se szükséges sok kritika, önmagoktól összeomlanak!

Nagy diadallal sorolja fel Tolsztoj műve elején vagy 50 modern aesthetikusnak a művészetről szóló s egymásnak sok tekintetben ellentmondó meghatározásait s ez eltérésekből és ellentmondásokból arra a következtetésekre jut, hogy mindnyájan tévesen fogják fel a *művészet* lényegét, midőn annak feladatául legnagyobb részben a *szép* kifejezését, megvalósítását tekintik. Tévedésük forrása szerinte az, hogy a meglevő, a közönség egy részének tetsző művekből indulnak ki s ezekből vonják le a művészet szabályait, a helyett, hogy először is a valódi művészetet határoznák meg s ennek alapján döntenék el, hogy melyik a jó vagy rossz művészet. Egészen fejtetőre állított okoskodás! Tolsztoj szerint tehát a poetikát nem a meglevő költői remekeknek elismert művek alapján kell összeállítani, hanem megfordítva, előbb kell — bizonyos elvekből vagy elméletekből kiindulva — megconstruálni a költői műalkotás szabályait s azután e szabályok alapján eldönteni, jók-e a világirodalom legkiválóbb alkotásai, a századok és ezredek szentesítette remekművek! Így nem csoda, hogy Tolsztoj a művészet egyik meghatározását se fogadja el helyesnek; a művészek és műbírálok mind tévedtek, csak ő jár igaz úton! Világos, hogy ily módon a philosophusokra és moralistákra is rá lehet sütni, hogy mindnyájan tévedtek, midőn az igazról és jóról eltérő meghatározásokat adtak, holott a hány ember, annyiféle oldalról és szempontból látja a világot, látja a dolgok viszonyát; egyik egy, másik más úton indul el, egyiket a kérdésnek egy, másikat más vonása vagy részlete ragadja meg jobban, egyik kornak egy, másiknak más volt bizonyos dolgokról az ismerete, felfogása és eszménye.

Ezek után nem átalom kimondani, hogy én Tolsztoj jelen művét egy nagy elme nagy tévedésének tekintem. Intentiója igen szép, de a mai világban megvalósíthatatlan; csak a vallásos eszmétől annyira ittas korszakok, minő az őskeresztyénség s részben a reformatio volt, tehetik meg azt, hogy a világi pogány művészetet, sőt absolute minden művészetet félredobnak. De e rajongás, e mámor múltával, mely aránylag mindig rövidebb ideig tart, újra visszatér s mindig vissza fog térni az ember a szép kultuszához, melynek megszűntével az ember lelki világa sokkal szegényebb, sokkal egyoldalúbb lenne. Hogy milyen

lenne az a művészet, melyet Tolsztoj óhajt, melyet nem kellene iskolai tanfolyamon vagy hosszú gyakorlat útján elsajátítani, melynél semmi technikai ügyességre nincs szükség a műrecek tanulmányozására; melynél csak az érzelm kifejezése a fő, de hogy mily eszközökkel, az közömbös, úgy, hogy T. nem is emlékezik róla, — azt nem tudjuk el se képzelni s így nem mondhatunk róla itéletet, hogy mennyiben helyettesíthetné a mai művészetet. Tolsztoj valószínűleg úgy képzei, hogy az ihlet, vagy szentlélek minden előtanúlmány, előgyakorlat nélkül is remek alkotásokra fogja képesíteni a jövő vallásos érzéstől áthatott művészeit. Sajnos, mi egy kissé kételkedünk ebben!

Még egyet. Tolsztoj korunknak nemcsak művészetét, hanem tudományát is elítéli; szerinte az szintén hamis útra tért, nem járúl hozzá az emberi élet rendeltetésének megvalósításához: ilyen tudományok különösen a *történelem*, *nemzetgazdaságtan* s a *physikai tudományok*, — ezeket vagy nem kell tanítani, vagy ha tanítják is, úgy kell tekinteni, mint a minek nincs semmi fontossága; a *tudomány* a *tudományért*-féle elmélet elítélendő. Mint látszik, l'appétit vient en mangeant! előbb csak a művészet kellett neki s most már a tudomány is. Kíváncsiak vagyunk, hogy jövőre mit fog a szeretet nevében áldozatul kiszemelni!

A mű fordítása könnyed, világos, eléggé jó magyaros, csak elvétve találkozunk benne némi idegenszerűséggel (pl. láttam újra kezdeni a menetet, előadni lát egy színművet, Vandoisk e. h. waldensek). A magyar kiadásnál csak az erős reklám, a szerzőnek és művésznek szeretlen magasztalása rontja kissé a hatást. A fordító egyenesen a kultuszminiszternek ajánlotta a mű fordítását, holott valószínűleg nem is az eredetiből, hanem annak francia kiadásából fordította azt, s úgy ajánlotta neki e művet, mint a mely kiválóan alkalmas arra, hogy az országszerte megindult művészeti törekvéseket elősegítse, tisztázza, szegényes aesthetikai irodalmunkat gazdagítsa. — Mennyire nem alkalmas erre e mű, főntebb láttuk. Hogy a kiadó e dedicatióra s annak elfogadására hivatkozva, a művet minden tanintézetnek nyakára küldte, azon meg sem ütközünk.

Rácz Lajos.

A német irodalom története a XIX. században.

R. M. Meyer, *Die deutsche Litteratur des neunzehnten Jahrhunderts*. (P. Schlénter „Das neunzehnte Jahrhundert in Deutschlands Entwicklung“ cz. váll. III. kötete). Berlin, G. Bondi 1900 XVII, 936 l. — Füzve 10, kötve 12:50 m.

Talán él még, de már kiterítették. Eltemetni nem lehet, de a „leltározás“ folyik, pedig az örökösök így hamarjában bajosan tudhatják a sok, különböző értékét megbecsülni.

Már a mult évben folyt a XIX. sz.-dal mint befejezettel foglalkozó munkák árja, bár néhányan elébe akartak állani. A strassburgi